

Förutom S:s trädgårdshistoriska bidrag i Svenska trädgårdsföreningens tidskrift publicerade han även några artiklar i sådana ämnen i andra publikationer, däribland Potatisväxtens ungdomsår i Sverige (Läsning för folket, N F bd 8, 1897) och Konung Karl IX:s förtjänster om Sveriges hortikultur (Sveriges pomologiska förenings årsskrift, årg 10, 1909). I Läsning för folket finns också några artiklar av S i zoologiska ämnen, däribland två artiklar om fåglar (1886, 1887). – Någon fullständig förteckning över S:s bidrag har inte påträffats. Förteckningen i UUM 1882 (1883), s 136, omfattar S:s bidrag t o m 1882 medan förteckningen i T O B N Krok, Bibliotheca botanica Suecana (1925), s 686–687 är uttömmande vad gäller S:s botaniska bidrag men noterar inte hans bidrag i andra ämnen.

Utgivit: Geografisk läsning för skolan och hemmet. Utg af E G Schram och M B S. Sthlm: Norstedt, 1888–1890. D 1–3. D 1, Asien och Australien. 1888. vii, [1], 285 s. [Med företal av utgivarna, s [iii]–iv. 2. uppl 1893: [2], 290 s. 2. uppl saknar företal.] D 2, Afrika och Amerika. 1889, [7], 314 s. D 3, Europa. 1890. vi, 456 s. Ny uppl 1896: D 3, Europa. Med undantag af Sverige, Norge och Danmark, 2 h, ([4], 234 s + [4] s, s [235]–477). – Linnés Vorlesungen über die Cultur der Pflanzen. Uppsala: Akademiska bokhandeln, 1907. [1], viii, 107 s. (UUÅ, 1907, Linnéfestskrifter, 1). [Även utgiven med seriebeteckningen: Skrifter med anledning av Linnéfesten. Ingår även i: Inbjudning till Uppsala universitets Linnéfest den 23 och 24 maj 1907 ... s å. Med förord av S [i]–viii).]

Översatt (bearbetat): W Assmann, Lärobok i allmänna historien. Översättning och till någon del bearbetning af originalets 7:de uppl. Med förord af S F Hammarstrand. Sthlm: Bonnier, 1869–70. I–IV. [Enligt UUM 1882 (1883) översatt av S tillsammans med O Alin. Den andra (översedda) upplagan utgavs 1879–82 av O Alin och F Westling varvid den senare enligt förordet till den fjärde delen (1882) kom att få huvudansvaret för bearbetningen.] I, Gamla tidens historia. 1869. [4], 144, [1] s. II, Medeltidens historia. 1869. 180 s. III, Nyare tidens historia. 1869. 188 s. IV, Nyaste tidens historia. 1870, [2], 196 s. – G Droysen, Gustaf Adolf. Sthlm: Beckman, 1869. D 1. (367 s). [Anonymt översatt av S tillsammans med O Alin. Del 2 av det tyska originalet (utkom 1870) översattes ej.] – E von Hesse-Wartegg, Nordamerika i våra dagar. Med bidrag af U Brachvogel ... Översättning och bearbetning av C R Sundström, M B S m fl. Sthlm: Fahlcrantz & C:o, 1880–81. 2 d. ([2] s, 708 sp + [2] s, 552, [4] sp, ill). [Utgavs häftesvis i 17 häften varav det sista numrerat 17 & 18 häftena. 2. omarbetade uppl: Bemyndigad översättning och bearbetning ... utg av M B S. Sthlm: Fahlcrantz & C:o, 1881–82. Förra delen. 1881. [2] s, 564 sp. Senare delen. Med tillägg: Verldsutställningen i Chicago

1893. [2] s, 448, [4] sp, ill. Utgavs häftesvis i 20 häften varav det sista numrerat häft. 20–21.] – J Stinde, Från naturens dolda verkstad. Vandringar i skog och mark samt ströftåg på vetenskapens och samfundslifnadens områden. Med förord af Th. M. Fries. Bemyndigad öfversättning af M B S. Sthlm: Fahlcrantz & C:o, 1892. vii, 251 s. – S medverkade därutöver i det populärvetenskapliga verket Vetenskap för alla (3 vol, Sthlm: Fahlcrantz & C:o, 1878–80). Han bidrog med översättningar av nio artiklar till de två sista delarna, varav fem även bearbetades av honom i större eller mindre grad.

Källor o litt: Uppsala h a l, D 3A:1, ULA. Västmanlands o Dala nations matrikel, UU:s arkiv, UUB.

S Samuelsson, Högre allmänna läroverket i Uppsala (1952); Västmanlands och Dala nation i Uppsala (1906); UUM (1883). – Nehr i SvD 24 dec 1911.

Jakob Christensson

Svedlund, Axel, f 8 okt 1891 i Norra Ny, Värml, d 5 juni 1975 i Kil, Ör. Föräldrar: godsägaren Jöns Svedlund o Stina Nordqvist. Elev vid Hässleholms tekniska skola 12–13, anst i maskinfirman Oscar Svedlund i Katrineholm (från 16 ab Svedlunds gasmotorer) 13–20, godsägare på Åleby, Sunne, Värml, 23–28, teknisk chef o led av styr för ab Gasgenerator 25 mars 29–50, VD där 14 febr 49–17 febr 50, chef o led av styr för System Svedlund ab från 18 jan 41, VD där 14 febr 49–60, led av styr för ab Axel Svedlund 17 maj 46, VD där 14 febr 49, verksam i Riksnämnden för ekonomisk försvarsberedskap, fr a gengasverkskommittén apr 49–okt 57. – IVA:s de Laval-medalj i silver 40.

G 12 maj 1923 i Sunne, Värml, m Gerda Elisabeth Styfvenson, f 9 mars 1894 i Stugun, Jämtl, d 14 nov 1972 i Kil, Ör, dotter till bokhållaren o gästgivaren Jonas Axel S o Ingrid Kristina Pettersson.

S är den mest kände pionjären i Sverige för strävandena att framställa och använda gengas (gas framställd genom ofullständig förbränning i en gasgenerator). S, som efter studierna anställdes som ritare och konstruktör i brodern Oscar S:s maskinfirma, fattade tidigt intresse för gengastekniken. Då importen av bla suggasmotorer från England hindrades under första världs-

AXEL SVEDLUND
TT Bildarkiv

kriget konstruerade S en motor för stationärt bruk som drevs med vedgas. Snart kunde firman, som 1916 ombildades till ab Svedlunds gasmotorer, leverera de första gengasaggregaten, men verksamheten blev inte långvarig. Bolaget gick i konkurs 1920 och S övergick till att bli jordbrukare i Sunnetrakten. Samtidigt fortsatte han att utveckla mindre aggregat; god hjälp i detta arbete hade han av hustrun som senare också skulle engagera sig i de företag som han drev. 1928 sålde S gården för att i Örebro ta upp tillverkningen av gengasaggregat för fordon. Inom några år kunde S visa upp såväl en gengasdriven traktor som en bil och en lastbil. Tillverkningen skedde vid det 1929 grundade ab Gasgenerator, där S under 20 års tid var den ledande kraften.

Gengastekniken uppmuntrades under mellankrigstiden både av nationalekonomiska motiv och av beredskapsskäl. I juli 1932 beslutade riksdagen att halvera skatten för gengasdrivna bilar och att införa förmånliga lån för inköp av gengasaggregat, vilket ledde till ett visst uppsving för

tekniken. I Sverige var försäljningen för S:s olika gengasaggregat ändå obetydlig åren närmast före andra världskriget, medan exporten gick förhållandevis bättre, med försäljning i bl a Tyskland, Italien och Afrika. Av stor vikt för ab Gasgenerator blev S:s goda kontakter med försvaret. Försök med gengas som drivmedel vid armén inleddes och under 1930-talets andra hälft fick företaget statligt stöd för att utveckla nya och bättre aggregat. Det skulle visa sig vara väl investerade pengar när andra världskriget bröt ut och energiförsörjningen från utlandet försvårades genom avspärrningar.

För den civila motorismen blev gengastekniken räddningen när all importerad olja och bensin förbehölls militära ändamål. Inte minst S:s många uppfinningar för både eldning av gengaskol och vedflis fick stor betydelse för att ställa om driften av fordonsflottan från flytande till fasta bränslen. System Svedlund, som hans aggregat kallades, monterades i otaliga bilar, bussar och lastbilar men även i båtar och rälsbussar. Av runt 75 000 tillverkade aggregat i landet kom nästan hälften från System Svedlund. Delvis skedde produktionen i den egna fabriken, men än mer skedde den vid andra fabriker.

De osande gengasaggregaten var rätt svåreldade och föraren fick vid användningen se upp för explosioner, likaså gällde det att i garagen akta sig för gasförgiftning. Aggregaten var dessutom tunga, så bilarna blev långsammare än med flytande bränsle. Men de fungerade och S, i folkmun "Trollkarlen von Os", lär ha lyckats få sin egen Buick att komma upp i 115 km/h. För sina pionjärinsatser på gengasdriftens område tilldelades S IVA:s de Lavalmedalj i silver.

Till att börja med användes vanligen träkol i gengasaggregaten. Från och med 1941 inriktade sig S på att utveckla vedflisdrivna aggregat vilka gav bättre effekt på tyngre fordon. Efter kriget vek marknaden för gengas, vilket inte hindrade att S fortsatte att förbättra sina konstruktioner både för försvarets räkning och för Saab-Scania. 1970-talets oljekriser höll honom verksam in i det sista.

Tryckta arbeten (bidrag): Gengasen och Axel Svedlund (Teknik och historia från Örebro län: glimtar

från verkstadsindustrin, [Verso:] Red: T Axelson, R Pettersson, [Örebro:] Örebro tekniska museum, 1989, (Hefaistos, årg 13, 1989), s 9–19, fotogr). [På s 9–17 återges ett föredrag som S höll i Örebro Rotaryklubb, troligen våren 1941.] – Enligt SMoK publicerade S artiklar i motorpressen. Dessa har ej efterforskats.

Källor o litt: Patent- o registreringsverkets arkiv, bolagsbyrån, RA. Riksnämndens för ekonomisk försvarsberedskap arkiv, RA.

E Lyth o L G Nilsson, Försvarsindustri i Örebro län (Försvär i Örebro län: 1900-talet, ed E Lyth o B Gustavsson, 1993); J Nilsson, Gengas före 1939 (Dadalus 1981); Våd 1975; Väv 1964. – Nokr DN 7 juni 1975.

Gert Ekström

Svedlund, Doris Eugenia, f 11 dec 1926 i Sthlm, Maria, d 7 sept 1985 i Gbg, Annedal. Föräldrar: sågverksarbetaren Alfred S o Anna Eugenia Pettersson. Inskr vid Sthlms stads handelsrealskola 24 aug 39, realex där 43, elev vid Gösta Terserus teaterskola 43–44, vid Dramatiska teaterns elevskola 44–47, engagerad vid Dramatiska teatern 45–61, skådespelare i film o TV från 46, Gösta Ekman-stipendiat 52, anställd vid TV-teatern 60–61, vid Folkteatern i Göteborg 61–64, vid Göteborgs stadsteater från 1 juli 65.

G 25 aug 1945 i Sthlm, Kat, m skådespelaren Sören Bertil Alm, f 23 jan 1920 i Brännkyrka, Sth, d 27 sept 2016 i Gbg, Örgryte, son till kontoristen Einar Bertil Alexander A o Märta Bernhardina Norling.

Enligt egen uppgift tyckte Doris S som barn om att klä ut sig och deklamera, gärna ur bibeln. Som ung bevistade hon Dramatens skolföreställningar. En uppsättning som gjorde stort intryck var Hamlet (1942) med Lars Hanson och Gunn Wållgren. Med tiden utvecklades teaterintresset till en önskan att bli skådespelare. S utbildade sig till kontorist och arbetade som sådan medan hon på fritiden tog teaterlektioner vid Gösta Terserus teaterskola. Efter ett års lektioner sökte hon in vid Dramatens elevskola och blev antagen, ännu ej 18 år fyllda. Där träffade S sin blivande make med vilken hon gifte sig följande år. Redan under

elevtiden engagerades S vid Dramaten. Samtidigt gjorde hon också sin första filmroll som den lungsjuka statarflickan Ester i Erik "Hampe" Faustmans film När ängarna blommar (1946). Tre år senare kom hennes kanske främsta filmroll. Gattflickan Birgitta Carolina i Ingmar Bergmans Fängelse (1949) blev något av S:s konstnärliga genombrott. Hon kom även att medverka i en lång rad produktioner vid TV-teatern, däribland den allra första uppsättning som gjordes i det unga mediet, Anatoles julafton eller När man köper klappar (1954).

Det första stora framträdandet på Dramaten kom i Rune Carlstens uppsättning av Strindbergs Påsk (1946), där hon tillsammans med elevkamraterna Per Oscarsson och Margareta Fahlén hade bärande roller. Här spelade hon rollen som Eleonora. Recensenternas omdömen var något skiftande. Sten af Geijerstam (bd 17, s 30) på DN ansåg att hon lyckades nå rätt balans i denna svåra roll mellan det lätt förnumstiga och det visionära. Nils Beyer vid Morgon-Tidningen sade sig aldrig förut sett rollen så enkelt spelad: "Men det fanns en inre poesi hos henne – och ett stänk i blicken av detta något, som kunde förklara hennes intagande på vårdanstalt. Det bästa var emellertid att naiviteten i hennes spel var äkta. Ingen betydande men absolut en fängslande debutant." Mest entusiastisk var Expressens Ivar Harrie som pekade på något som kanske kan stå som ett signum för S:s konstnärskap på scenen: "om henne gäller det i hög grad att hennes tillgång är ansiktet – en djärvt karaktärsfull, nästan trollaktig uppsyn, med sällsynt liv, i mun och ögon. Hennes Eleonora hade verkligen sinnessjukdomens märke inbränt i de tårda dragen [...] gav relief åt utvecklingen till uppenbarelse med änglabudskap sedan till leksen och lycklig liten flicka. Det var utan allt tvivel en märklig prestation."

1946 blev S också uppmärksammas för sin medverkan i radiopjäsen Jungfru Maria av Vilhelm Moberg. Berndt Hollsten ville i Säningsmannen ge kvällens applåd till henne för att hon levandegjort karaktären Malins Maria med en gestaltsförmåga som gick till alla hjärtan. Filmdebuten i Faustmans film gav något blandade omdömen. I Expressen menade Mikael Katz